

РОЗДІЛ 1 ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 342.5:347.78

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

DEVELOPMENT OF STATE REGISTRATION OF COPYRIGHT IN UKRAINE

Бондаренко С.В.,

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри цивільного, господарського та кримінального права
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»*

У статті вивчається система державної реєстрації авторського права в Україні. Простежуються основні етапи її створення й розвитку як невід'ємної частини загальнонаціональної системи охорони інтелектуальної власності. Розкриваються особливості законодавчого регулювання процесу державної реєстрації та її значення для забезпечення реалізації авторського права.

Ключові слова: інтелектуальна власність, система державної реєстрації, авторське право, авторський договір, захист прав.

В статье изучается система государственной регистрации авторского права в Украине. Прослеживаются основные этапы ее создания и развития как неотъемлемой части общенациональной системы охраны интеллектуальной собственности. Раскрываются особенности законодательного регулирования процесса государственной регистрации и ее значение в обеспечении реализации авторского права.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, система государственной регистрации, авторское право, авторский договор, защита прав.

The article explains the system of state registration of copyright in Ukraine. It follows the main stages of its creation and development as an integral part of the nation-wide system of protection of intellectual property. Special aspects of legislative regulation of the process of state registration and its importance for ensuring copyright realization are presented.

Key words: intellectual property, system of state registration, copyright, copyright agreement, protection of rights.

Постановка проблеми. За наявності значної кількості глибоких теоретичних і практичних досліджень із питань, пов'язаних з авторським правом, майже відсутні спроби провести аналіз становлення й розвитку системи державної реєстрації авторського права в Україні.

Стан дослідження. Окремі питання щодо проблематики вказаного дослідження відображено в працях, які використовувалися автором, таких учених-цивілістів, як Н. Кузнецова, О. Кохановська, Р. Майданик, О. Підпригора, та дослідників права інтелектуальної власності Г. Андрощука, В. Дроб'язка, О. Орлюк, М. Паладія О. Святоцького та інших.

Метою статті є простежити процес становлення й розвитку системи державної реєстрації авторського права в Україні.

Виклад основного матеріалу. Систему державної реєстрації авторського права, яка на сьогодні стала невід'ємною частиною загальнонаціональної

системи охорони права інтелектуальної власності, в Україні було започатковано в 90-х роках ХХ століття.

У травні 1995 року Україна приєдналася до Конвенції про охорону літературних і художніх творів (Бернська конвенція), що набрала чинності в Україні 25 жовтня 1995 року [1, с. 353]. Відповідно до статті 5 вказаної конвенції закріплено *принцип автоматичної охорони авторських прав, згідно з яким така охорона не пов'язана з виконанням будь-яких формальностей* [2, с. 563; 3, с. 34]. Іншими словами, охорона надається автоматично після створення твору та не зумовлюється формальними умовами реєстрації, депонування тощо.

Вказана конвенція є найдавнішим універсальним міжнародним договором у сфері авторського права, з підписанням якого в 1886 році розпочалося формування міжнародної системи охорони авторського права. Станом на вересень 2014 року до неї приєдналося 168 держав [4], які визнали й закріпили у своїх

національних законодавствах принцип автоматичної охорони. Водночас у багатьох країнах законодавчими актами щодо авторського права передбачається можливість здійснення реєстрації авторських прав, депонування творів і реєстрації договорів, відповідно до яких здійснюється розпорядження майновими авторськими правами. При цьому вказані формальності не є умовою виникнення авторського права [5, с. 450–470; 7, с. 11–17; 8, с. 42–57].

23 грудня 1993 року Верховною Радою України було прийнято Закон України № 3792-ХІІ «Про авторське право і суміжні права», введений в дію з дня опублікування 23 лютого 1993 року (далі – Закон № 3792-ХІІ) [6, ст. 64; 7, с. 68]. Відповідно до пункту 1 статті 9 Закону № 3792-ХІІ виникнення та здійснення авторських прав не вимагає виконання будь-яких формальностей.

Водночас пунктом 3 статті 9 Закону № 3792-ХІІ передбачалося, що особа, яка має авторське право на твір або будь-яку виключну правомочність на твір, для засвідчення про авторство на обнародований чи необнародований твір, про факт і дату опублікування твору або про договори, які зачіпають права автора на твір, у будь-який час протягом строку охорони авторського права може зареєструвати його в офіційних державних реєстрах. Цією ж статтею встановлювалося, що за виникнення спору реєстрація визнається судом як юридична презумпція авторства, тобто вважається дійсною, якщо в судовому порядку не буде доведено інше. Тобто реєстрація носить факультативний характер, є правом, а не обов'язком автора чи іншої особи.

З прийняттям Постанови Кабінету Міністрів України «Про державну реєстрацію прав автора на твори науки, літератури і мистецтва» від 18 липня 1995 року № 532 (далі – Постанова № 532) [7, с. 355] було визначено порядок здійснення державної реєстрації.

Свідоцтво про реєстрацію прав автора на твір за № 1 від 1 вересня 1995 року було видано Т.М. Фірсовій на літературний письмовий твір – сценарій телевізійної гри «Інкогіто» [8, с. 3].

Реєстрація здійснювалася відповідно до встановленого порядку Державним агентством України з авторських і суміжних прав при Кабінеті Міністрів України (далі – ДААСП України) – органом державної виконавчої влади, відповідальним за втілення в життя політики України в галузі авторського права, забезпечення прав і законних інтересів авторів творів науки, літератури й мистецтва [9, с. 130].

Державній реєстрації підлягали *права автора на твір* (далі – ПА), *виключна правомочність особи на твір* (далі – ВП), *факт і дата опублікування твору* (далі – ФД) *та договори, які зачіпають права автора на твір* (далі – ДГ).

Після реєстрації особам, які мають авторське право чи будь-яку виключну правомочність на твір, а також особам, які реєстрували факт і дату опублікування твору й договори, які зачіпають права автора на твір, видавалися відповідні *свідоцтва про державну реєстрацію* за встановленим Кабінетом Міністрів України зразком.

ДААСП України здійснювало депонування документів і матеріалів в обсягах, необхідних для ідентифікації творів, що подавалися на реєстрацію, які зберігаються в архівах протягом усього строку охорони авторського права.

За результатами державної реєстрації ДААСП України формувався Комп'ютерний реєстр державної реєстрації та видавалися Каталоги державних реєстрацій.

З 1 вересня 1995 року по 11 січня 2001 року порядок реєстрації визначався Постановою № 532. За цей час було здійснено 6 234 реєстрацій, у тому числі: 5 114 реєстрацій ПА, 1066 реєстрацій ВП, 53 реєстрації ДГ і лише 1 реєстрацію ФД. При цьому кількість реєстрацій зростала з кожним роком [12, с. 14].

Це свідчить про те, що закріплене на законодавчому рівні право автора здійснити державну реєстрацію своїх прав, незважаючи на *факультативний характер*, активно реалізовувалося авторами творів науки, літератури й мистецтва, а також особами, які в той чи інший спосіб використовували такі права.

Тому під час прийняття 11 липня 2001 року Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права» № 2627-ІІІ (далі – Закон № 2627-ІІІ) [10, ст. 214], відповідно до якого Закон України «Про авторське право і суміжні права» було викладено в новій редакції, право автора на здійснення державної реєстрації було збережено. При цьому було внесено значні зміни до порядку її здійснення.

Статтею 11 Закону № 2627-ІІІ суб'єкт авторського права (автори творів, їх спадкоємці та особи, яким автори або їх спадкоємці передали свої авторські майнові права) для засвідчення авторства (авторського права) на оприлюднений чи неоприлюднений твір, факту й дати опублікування твору або договорів, які стосуються права автора на твір, у будь-який час протягом строку охорони авторського права може зареєструвати своє авторське право у відповідних державних реєстрах.

Крім того, державна реєстрація перестала визнаватися презумпцією авторського права. Згідно з пунктом 1 статті 11 Закону № 2627-ІІІ автором твору, за відсутності доказів іншого, вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства). Таке положення відповідає вимогам статті 15 Бернської конвенції [2, с. 40].

На виконання Закону № 2627-ІІІ Кабінет Міністрів України 27 грудня 2001 року прийняв Постанову «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» № 1756 (далі – Постанова № 1756), якою визначено порядок проведення реєстрації [11].

Відповідно до вказаних нормативно-правових актів реєстрація здійснювалася Міністерством освіти і науки України в особі Державного департаменту інтелектуальної власності України, а після його ліквідації в 2010 році – Державною службою інтелектуальної власності України (далі – ДСІВ України) – центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності [11].

Здійснюється державна реєстрація авторського права авторів на твір, авторського права роботодавців на службовий твір, авторських договорів про передачу (відчуження) майнових прав на твір, авторських договорів про передачу виключного або невиключного права на використання твору. Під час реєстрації авторського права на твір можуть бути зазначені відомості про факт і дату оприлюднення твору (за наявності).

Пунктом 5 Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір, затвердженого Постановою № 1756 (далі – Порядок), видається свідоцтво встановленого зразка про реєстрацію авторського права на твір, у якому може бути зазначено факт і дату оприлюднення твору. Крім того, у свідоцтві для творів, які створюються в порядку виконання службових обов'язків, може бути зазначено особу, якій належать виключні майнові права на твір. Про реєстрацію договорів, які стосуються права автора на твір, видається Рішення ДСІВ України.

Відповідно до Порядку здійснюється ведення Державного реєстру про реєстрацію авторського права на твір та Державного реєстру договорів, які стосуються права автора на твір.

Після реєстрації відомості про відповідну реєстрацію публікуються в офіційному бюлетені з питань охорони авторського права й суміжних прав «Авторське право і суміжні права» та в каталозі усіх державних реєстрацій «Каталог державної реєстрації», що складаються й видаються з періодичністю, відповідно, два та один рази на рік.

Документи й примірники творів, які подаються до ДСІВ України, зберігаються протягом усього терміну дії авторського права, встановленого законодавством, тобто протягом життя автора та 70 років після його смерті.

За час дії Постанови № 1756 динаміка державної реєстрації демонструє стійке зростання. Так, якщо 2005 року здійснено 3 305 реєстрацій, 2010 року – 4 458 реєстрацій, то вже 2013 року – 5 926 державних реєстрацій прав автора. Державна реєстрація договорів, які стосуються прав автора на твір, також має тенденцію до зростання, хоч і меншою мірою: 123 реєстрації в 2003 році та 287 – у 2013 році, при цьому 2012 року було 329 державних реєстрацій [11; 13, с. 23–27].

З 1 січня 2004 року набрав чинності Цивільний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 року. Статтею 437 Книги IV «Право інтелектуальної власності» цього акта встановлено, що авторське право виникає з моменту створення твору, можливість державної реєстрації авторських прав не передбачено. Статтею 114 Книги V «Зобов'язальне право» Цивільного кодексу України передбачено можливість державної реєстрації договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Їх державна реєстрація здійснюється на вимогу сторін договору в порядку, встановленому законом. При цьому відсутність державної реєстрації не впливає на чинність прав, наданих за договором, та інших прав на відповідний

об'єкт права інтелектуальної власності, зокрема на право звернення до суду за захистом прав [14].

Чому ж постійно збільшується з року в рік кількість державних реєстрацій? Які переваги надає вона авторам та іншим суб'єктам авторського права?

Наявність свідоцтва й рішення, виданих державою, публікація відомостей про реєстрацію в каталогах державної реєстрації та офіційних бюлетенях є свідченням того, що твір захищається авторським правом, а також попереджено всіх третіх осіб щодо існування твору й відповідальності за неправомірне його використання. Отже, сам факт реєстрації може запобігти спробам незаконного використання твору без урахування інтересів авторів. Тому державну реєстрацію авторських прав слід розглядати як один із дієвих механізмів захисту авторських прав, який допомагає в боротьбі з неправомірним використанням об'єктів авторського права.

Юристи-практики звертають увагу на те, що відсутність офіційного підтвердження наявності авторських прав у багатьох випадках призводить до труднощів під час їх реалізації.

Як підтвердження прав документи державної реєстрації можуть бути використанні для доведення авторства та створення твору на час подання його на реєстрацію; для здійснення захисту авторського права в разі його порушення; під час укладення договорів щодо розпорядження авторським правом; у випадку здійснення операцій із нематеріальними активами, зокрема під час формування статутного фонду юридичної особи; для вирішення проблеми фінансової звітності з приводу нарахування авторського гонорару та реалізації спадкових прав.

Якщо реєструється договір, який стосується права автора на твір, то перевіряється відповідність договірних документів до встановлених норм, насамперед наявність умов, які дозволяють вважати його авторським і правомірним. Тобто після отримання рішення сторони договору, а також будь-які інші зацікавлені особи можуть бути впевнені в тому, що відносини щодо авторського права по відношенню до певного конкретного об'єкта є врегульованими відповідно до чинного законодавства України. Таке рішення можна пред'являти третім особам, не розкриваючи при цьому самого договору або деяких його розділів. Тим самим може бути збережено конфіденційну інформацію.

Реєстрація авторського права, договорів, які стосуються прав автора на твір, та публікація відповідної інформації полегшують встановлення контактів між авторами й правовласниками з однієї сторони та користувачами – з іншої.

Під час реєстрації авторських прав здійснюється депонування опублікованих і неопублікованих примірників творів, що приводить до створення архівів, призначених для майбутніх поколінь. Не зайвим буде зауважити, що у випадку втрати твору або договірної документації ДСІВ України завжди зможе надати їх копії правовласнику чи стороні договору.

Висновки. Таким чином, система державної реєстрації авторського права відіграє важливу роль у

загальній системі охорони права інтелектуальної власності в Україні, забезпечуючи їх реалізацію.

Розвиток системи можна поділити на такі етапи:

1) 1994 – 2001 роки: початок формування системи державної реєстрації, створення відповідної організаційної структури на виконання норм Закону України «Про авторське право і суміжні права»;

2) 2001 рік – до цього часу: вдосконалення системи державної реєстрації відповідно до змін і допо-

внень, внесених до Закону України «Про авторське право і суміжні права», та подальший її розвиток.

Враховуючи досвід здійснення державної реєстрації авторських прав і цивільно-правових договорів, які стосуються авторських прав в Україні, що напрацьований із 1995 року, вбачається за доцільне подальше вдосконалення державної реєстрації авторських прав і договорів, які стосуються прав автора на твір, як необхідної умови забезпечення їх охорони й захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Інтелектуальна власність : [словник-довідник] / за заг. ред. О.Д. Святоцького, В.С. Дроб'язко. – К. : Ін Юре, 2000. – Т. 1 : Авторське право і суміжні права. – 355 с.
2. Інтелектуальна власність. Міжнародні договори України / упоряд. : В.О. Жаров, А.М. Горнісевич, М.О. Василенко. – К. : Державний департамент інтелектуальної власності ; Державне підприємство «Український інститут промислової власності», 2007. – 404 с.
3. Право інтелектуальної власності. Академічний курс / за ред. П.А. Підпригори. – К. : Ін Юре, 2004. – 670 с.
4. Офіційний сайт Всесвітньої організації інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wipo.int>.
5. Липцик Д. Авторское право и смежные права / Д. Липцик. – М., 2002. – 788 с.
6. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 13. – Ст. 64.
7. Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика : [наук.-практ. вид.] : у 4 т. / за заг. ред. О.Д. Святоцького. – К. : Ін Юре, 1999– . – Т. 2 : Авторське право і суміжні права / [С.О.Довгий, В.С.Дроб'язко, В.О.Жаров та ін.] ; за ред. Г.І. Миронюка, В.С.Дроб'язко. – 1999. – 459 с.
8. Каталог державної реєстрації. – К. : ДААСП України, 1997.
9. Авторське право і суміжні права : [навч. посібник] / С.В. Бондаренко. – К. : Ін-т інтелектуальної власності і права, 2008. – 260 с.
10. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 11 липня 2001 року № 2627-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 43.
11. Офіційний сайт Державної служби інтелектуальної власності України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sips.gov.ua>.
12. Бондаренко С.В. Реєстрація авторського права: міжнародний та український досвід / С.В. Бондаренко, С.Т. Янкова, С.М. Бригинець // Інтелектуальна власність. – 2003. – № 12. – С. 11–17.
13. Янкова С.Т. Державна реєстрація договорів, які стосуються прав автора на твір / С.Т. Янкова // Інтелектуальна власність. – 2010. – № 10. – С. 23–27.
14. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.